

PREBUJENI ZAPISI

Iskanje novih poti poustvarjanja slovenskega plesnega izročila

V soboto, 21. aprila 2012, je bil v Linhartovi dvorani Cankarjevega doma v Ljubljani, dan pozneje pa so v Centru kulture Španski borci ponovili 64. letni koncert Akademске folklorne skupine France Marolt. Zanimivo uro in pol dolgo glasbeno-plesno-igrano predstavo si je zamislil Tomaž Simetinger, ki je umetniško vodstvo Akademске folklorne skupine France Marolt prevzel leta 2010, pri izvedbi pa so mu pomagali, če izpostavim le nekaj ključnih, ki so bili napisani na programskem listu: Tjaša Ferenc – vodja plesne skupine, Adriana Gaberščik – vodja petja, Peter Vendramin in Dušan Nedović – vodji godcev, Katarina Šrimpf – avtorica kostumografije, ter Nanja Dragič Bertok in Vasja Semolič – avtorja scenografije.

V napovednik koncerta, ki je krožil po elektronskih naslovih folkloristikov, ljubiteljev folklorne dejavnosti in drugih, so maroltovci zapisali:

Premikanje meja v folklorno-plesni dejavnosti je še vedno vodilo največje in ene najstarejših slovenskih folklornih skupin. Letne produkcije priljubljenih maroltovcev na odru Cankarjevega doma vedno znova presenečajo, poustvarjanje ljudskega plesa, glasbe in oblačilne dediščine pa postavljajo ob bok sodobni odrski umetnosti. Z letošnjim koncertom bo skupina zakorakala na področje še neizkoriščenih možnosti za odrsko uprizorjanje. Rdeča nit »Prebujenih zapisov« so manj znani opisi plesa na Slovenskem, ki so izšli predvsem v časopisju, rokopisnih zbirkah in leposlovju od 17. do konca 19. stoletja, od katerih so nekateri dostopni samo v arhivih na Dunaju. V zaprašenih arhivih izbrskani zapisi, prebujeni in rekonstruirani za oder, bodo ob bogati kostumografiji, prilagojenem plesnem izrazu in za folklorno občinstvo precej nenavadnih godčevskih sestavih popestrili klasičen folklorni program in morda začrtali prihodnost folklorne dejavnosti.

In prav res smo bili tokrat v povsem razprodanih dvoranah obiskovalci deležni napovedanega. Videti je bilo mogoče izjemno pester in folklornikom, ki so se folklorni dejavnosti zapisali že pred desetletji ter s sodobnimi smernicami v folklorni dejavnosti niso najbolj seznanjeni, morda mestoma precej izzivalen program, ki ni pustil ravnodušnih ne tistih, ki se redno srečujejo s folklorno dejavnostjo, ne tistih, ki so zgolj občasni obiskovalci folklornih dogodkov. Podobno so mnogi čutili že na letnem koncertu Akademске folklorne skupine France Marolt leta 2011. Ta skupina ima sicer že večdesetletno prakso pripravljavanja vsebinsko zaokroženih letnih koncertov, koncertov, ki vzgajajo občinstvo, ga seznanjajo z manj znanimi dejstvi o nekdanjih plesnih dogodkih in plesih, kažejo nove možnosti prikazovanja plesnega in z njim povezanega izročila ter hkrati predstavljajo izziv razmišljanjem o tem, kaj dediščina, s katero se v poustvarjalnih procesih srečujejo folklorne skupine, je, in kako jo je mogoče interpretirati ter v folklornoodrsko prirejeni obliki posredovati občinstvu. Včasih so bili ti vsebinsko zaokroženi koncerti bolj domišljjeni in zahtevni za njihovega avtorja – pri Akademski

folklorni skupini France Marolt dosledno umetniškega vodjo – in izvajalce, včasih so bili nekoliko manj izvirni in so sledili že utečenim in preverjenim shemam. Tokrat se je, tako kot se je vsaj v moji praksi delovanja na folklornem področju zgodilo že večkrat, ponovno zazdelo, da je Akademška folklorna skupina France Marolt kljub nekoliko okrnjenemu članstvu presegla dosedanje koncepte in izvedbe letnih koncertov ter ponudila več, kot bi bilo ob poznavanju razmer mogoče pričakovati.

V Prebujene zapise je gledalce povedel programski list oz. mini osemstranski, po starih časniških zgledih oblikovan in s starinskimi tiskanimi črkami pisan časopis z uvodnim pojasnilom vsebine koncerta, z navedenim programom ter zanimivimi izseki iz starih časopisnih ter starejših in mlajših arhivskih virov, ki so jih gledalci lahko v interpretirani obliki spremljali na odru. Med desetimi odrskimi postavitvami, katerih različna dolžina in struktura sta precej pripomogli k pestrosti celotnega programa, so bile tri ustvarjene že pred leti in za priložnost koncerta zgolj malenkostno predelane, vseh drugih sedem je bilo premierno predstavljenih. Izdaten in prav izjemen zalogaj ne le za sedanjega umetniškega vodja, ki se je podpisal pod šest novitet, in Mirka Ramovša, ki je vsaj deloma bdel nad izvedbo treh že vidnih odrskih postavitev in pripravil eno novo, temveč za vse nastopajoče, ki se na koncertu niso soočili le s preobračanjem že znanih plesov, pesmi in viž, ampak z učenjem marsičesa povsem novega, folklornikom dokaj tujega in gledalcem ne vidnega. Pokazalo se je, da razvoju skupine in folklorne dejavnosti nasploh izjemno koristi spoj izkušenj staroste raziskovanja in poustvarjanja slovenskega plesnega izročila z mladostno drznostjo, radovednostjo in neumorno željo po iskanju in odkrivanju novega ter odrskem interpretiranju nečesa doslej še neinterpretiranega. Mirko Ramovš, ki je sicer umetniško vodenje Akademске folklorne skupine France Marolt leta 2010 predal Tomažu Simetingerju, namreč skupini še vedno stoji trdno ob strani, novi umetniški vodja pa v dobrohotno ponujeno roko pomoči zna seči. Sam sem prepričan, da bi bil pričujoči koncert brez tega sožitja precej drugačen – po izkušnjah od drugod si upam zapisati, da manj ustrezen.

Če smo na koncertu gledali odrske postavitve le dveh avtorjev, jih je precej več pripravilo glasbene priredbe. Več jih je bilo delo Petra Vendramina, vodje alpskega orkestra Akademске folklorne skupine France Marolt in sodelavca Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU, Julijana Strajnarja, Mateja Kraglja, Draga Kuneja, Janeza Jocifa in Ferdinanda Hellerja. Bolj pestre godčevske sestave, kot smo jih videli, si je težko predstavljati – nekoliko lažje si je predstavljati nekoliko boljšo izvedbo, čeprav vsaj na sobotnem koncertu večjih spodrsrljavev ni bilo. Suvereno se je predstavil tamburaški sestav, zanimivo je bilo slišati druge soliste, duete, trie, kvartete in kvintete, ki so jih sestavljali glasbeniki, ki so igrali na dude, oprekelj, violino, klarinet, trobento, harmoniko, bas, boben in klavir. Večina sicer ni včlanjena v Akademsko folklorno skupino France Marolt, kar v današnjem

* Dr. Bojan Knific, dr. etnol. in kult. antropol., samostojni strokovni svetovalec za folklorno dejavnost na Javnem skladu Republike Slovenije za kulturne dejavnosti – JSKD. 1000 Ljubljana, Štefanova 5, E-naslov: bojan.knific@jskd.si

S koncerta Akademске folklorne skupine France Marolt.

Foto: Benjamin Kralj in Tamara Bizjak, Ljubljana, april 2012

času ne sme biti pomembnejša ovira, se je pa nekoliko čutilo, da med seboj in s plesalci niso bili tako čvrsto povezani, kot če bi bili stalni člani društva in bi v videnih sestavih plesalce redno spremljali na vajah. Glede na pestrost godčevskih sestavov si je to v ljubiteljski dejavnosti tudi težko predstavljati.

Pred desetletji, ko je kostumsko podobo Akademске folklorne skupine France Marolt ustvarjala in razvijala Ljuba Vrtovec Pri-bac, smo bili ljubitelji oblačilne dediščine vedno znova prese-nečeni nad novimi kostumi in urejenostjo nastopajočih. Sledilo je obdobje z manj novostmi, ki je na visoki ravni ohranjalo urejenost, v letu 2011, ko je ob pomoči Braneta Demca glavno skrb za kostumsko podobo skupine prevzela etnologinja Kata-rina Šrimpf, zaposlena kot mlada raziskovalka na Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU, pa smo bili ponovno priča velikemu preobratu. V njem se je ob preurejanju obstoječega in ustvarjanju novega odražalo poznavanje oblačilne dediščine, sprejemanje najnovejših spoznanj s področja kostumiranja fol-klornih skupin in občutek za odrsko interpretacijo pričevanj o nekdanjem oblačenju. Prav neverjeten premik se je pri Akadem-ski folklorni skupini France Marolt zgodil v letu 2011, glede is-kanj ustreznih rešitev predstavljanja nekdanjega oblačenja pa se je ta nadaljeval tudi na letošnjem koncertu. Ob upoštevanju po-sebnosti interpretiranja oblačilne dediščine v folklornih skupinah so bila realizirana praktično vsa spoznanja, do katerih so razisko-valci preteklih načinov oblačenja prišli v zadnjih letih, s čimer je nadomeščena večina tistega, kar je skupina glede kostumiranja zanemarjala v obdobju pred letom 2011, ko so kostumsko pre-obrazbo doživeli mnoge druge folklorne skupine na Slovenskem. Tako kot odrske postavitve in godčevski sestavi so bile tudi ko-stumografije zelo različne in večinoma docela neuniformne, v enem primeru v iskanju pestrosti morda celo pretirano raznolike, vsekakor pa so v razmislek folklornikom in drugim interpretom oblačilne dediščine ponudile nekaj zanimivih in nadvse potreb-nih novosti. Če bi človek dosledno sledil vsem nadrobnostim, bi sicer ugotovil, da je mestoma prihajalo do dokajšnje časovne ne-skladnosti s poustvarjenim plesnim izročilom, a je šlo to v korist pestrosti in zanimivosti prikazanega.

Kot sem že zapisal, so bile odrske postavitve v marsičem dru-gačne od tistega, kar smo vajeni gledati pri večini slovenskih folklornih skupin. Pravzaprav smo videli sorazmerno malo ti-

stega, kar imamo glede na literaturo s področja slovenskega ple-snega izročila in glede na to, kar se folklorniki učijo na številnih neformalnih izobraževanjih, za »ljudske« ali »folklorne ples«. Verjamem, da se bodo mnogi še nekaj časa spraševali, ali tak program sodi v folklorno skupino. Sam menim, da kljub tradiciji folklorne dejavnosti na Slovenskem, ki je sorazmerno dosledno zavračala odmike od sorazmerno avtorsko domišljenih plesov, katerih oblika sloni na skopih besednih opisih, tudi tak program sodi v folklorno skupino, vendar mora biti njegova vključitev premišljena, podprta s poznavanjem širših kontekstov nekdanje-ga plesnega dogajanja in kolikor je mogoče upoštevajoč vire, ki jo narekujejo, vsaka javna izvedba pa opremljena z ustreznimi komentarji.

Program koncerta je pretežno nemo, a glede na koncept sporo-čilno, povezoval v izobraženca kostumiran Gregor Budal, ki je kot vezna nit na vsakem začetku odrske postavitve z izvirnimi domislicami povedel plesalce na oder. Začeli so ga s Kranjskim plesom,¹ ki je kot odrska postavitve nastal na podlagi leta 1866 objavljenega opisa plesa v *Kmetijskih in rokodelskih novicah*, kjer se avtor prispevka spominja plesa s svatovščin, ki ga je za-dnjič videl leta 1800. Sledili so Dolenjski plesi, ki so bili povzeti po podatkih iz arhiva Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SA-ZU, kjer je pisec za ples v Mirnski dolini med drugim omenil, da fantje, če ni deklet, zaplešejo kar sami in pri tem »razne burke uganjajo«, »pri šuštarpolki« pa za šalo »z rokami kažejo, kot bi vlekli smrkelj iz nosa«. V istem poročilu je navedeno, da so ple-salci še posebej spretni »pri pokšotišu, kjer spretno potrkavajo z nogami ob tla, da se človek kar čudi, kako to zmorejo«. Prikaz Dolenjskih plesov je bil opisom primeren in res se je bilo mo-goče čuditi ter hkrati vsaj pri pokšotišu pomišljati, če bi ga res lahko tako plesali.

Sledila je znana odrska postavitve Porabski plesi, za njo pa fan-tovski ples v odrskih postavitvi Fantje se zbirajo, oblikovana po članku, objavljenem v 57. letniku *Ljubljanskega zvona*, kjer pi-

¹ Navedki in podatki so povzeti po programskem listu, izdanem ob koncer-tu, pri čemer je tudi na tem mestu koristno dodati pojasnilo: »Članki so zapisani izključno za potrebe programskega lista. Ponekod predstavljajo dobesedni navedek originalnega zapisa, lahko pa so delno prilagojeni na osnovi različnih virov, ki so navedeni pod posameznim člankom.«

sec poroča, da so šli rekruti z vlakom na Ogrsko ter ob sprejemu v Sombatelju, kjer jih je pričakala godba, zaplesali sami, v parih po dva in dva – brez deklet, in sicer po poročanju šotiš, nekaj ogrskih plesov in šamarjanko. Odrsko postavitvev je v celoti izvedlo deset fantov – pet plesnih parov, kar je bilo precejšnje presenečenje glede na siceršnjo slovensko folklorno in drugi plesno prakso.

Fantovski je s petjem in plesom ob igranju tamburašev sledila dekliska izvedba odrske postavitve Kola in plesi Starega trga ob Kolpi, njej pa odrska postavitvev Suči, suči sabljico!, v kateri so se ponovno predstavili zgolj fantje in v plesu s sabljami interpretirali s plesom povezane opise Janeza Vajkarda Valvasorja in Thoinota Arbeauja iz 16. in 17. stoletja. Plesali so s sabljami, kar obstoječim predstavam o slovenskem »ljudskem« ali »folklornem plesu« ni blizu, a je ustrezno sledilo ideji celotnega koncerta in prebudilo tako zapis kot vznemirilo občinstvo. Po fantovskem solističnem prikazu šuštarpolke v Dolenjskih plesih, fantovskem plesu rekrutov, ki so prišli na Ogrsko, in dekletom namenjeni odrski postavitvi Kola in plesi Starega trga ob Kolpi je bil to na dobri polovici celotnega koncerta sicer že četrti prikaz, v katerem fantje in dekleta niso plesali skupaj. Ugajalo je razgibanosti programa in ustrezalo preoblačenju folklornikov, ki bi ob drugačnem vrstnem redu tega verjetno ne zmogli, upam pa, da koga ni zavedlo v misel, da je bil ločen ples deklet in fantov nekdanja splošna plesna praksa na Slovenskem, in ne izjema.

Pretežno plesnim odrskim postavitvam, ki so poustvarjanju pevskega izročila namenile več prostora le v odrski postavitvi Kola in plesi Starega trga ob Kolpi, je sledila primerno zapeta fantovska pesem Snoč' sem videl ljubico, ki je predstavljala odmik od koncepta Prebujenih zapisov. Vanj bi bolj sodila kakšna sodobnikom manj znana pesem, zapeta po starih nepopolnih in težko interpretativnih virih, morda pesem, katere melodije ne poznamo in bi jo bilo treba rekonstruirati, čeprav si predstavljam, da bi to ob že tako izjemnem, in ne pozabimo, da povsem ljubiteljskem delu, zahtevalo še dodaten napor.

Ponovno je sledila dekliska odrska postavitvev Hajdi kolo igrat, duša draga!, v kateri je bil interpretiran opis plesa Belokranjcev iz *Kmetijskih in rokodelskih novic*, o katerem so leta 1847 poročale, da so »kolale« dekleta in snahe. Kolanju je sledil ples, izveden z izrazitejšimi poskoki, kot smo vajeni, in sicer skladno z omenjenim poročilom v *Kmetijskih in rokodelskih novicah*, da morajo »v enem trenutku /.../ noge vsih poteptati in zopet odskočiti v zrak«.

V odrski postavitvi Štarejš iz pisma so maroltovci ponovno zaplesali v mešanih parih in poustvarili sorazmerno podroben opis plesa Korošcev z začetka 19. stoletja, nadaljevali pa z odrsko postavitvijo Češka beseda, izdelano na podlagi poročanja več časnikov o celjski čitalnici in po priročniku Nine Trdina *Ritmične vaje in folklorni plesi*, izdanem leta 1956, v katerem je podan opis plesa češka beseda. Klavirska spremljava in štirje plesni pa-

ri, ki so se jim pridružili gostje – programu ustrezno kostumirani pevci Akademskega pevskega zbora Tone Tomšič iz Ljubljane – in poročanju v časnikih ustrezno zapeli pesem Slovenec sem, so maroltovci v ponovno drugačnem odrskem dogajanju predstavili ples, ki folklornikom ni blizu in ga nimajo »za svojega«. Za zelo svojo pa imajo maroltovci odrsko postavitvev Plesi ljubljanskega predmestja, ki je s kuliso pevcev in prejšnjih plesalcev primerno dopolnila čitalniški program in nas povedla v zaključno pesem Nocoj je ena luštna noč, ki na njihovih koncertih ne umanjka. Kljub temu da četvork in njim podobnih plesov folklorniki nimajo »za svoje«, so se nedvomno tudi plesi te vrste na Slovenskem plesali. Zato se zdi njihovo vključevanje v programe folklornih skupin, ki naj bi se sicer ukvarjale predvsem s poustvarjanjem plesov najširših plasti prebivalstva, ustrezno in potrebno. Omejevanje iskanj o preteklih plesnih dogajanjih in njihovih interpretacij zgolj na eno družbeno skupino je s tem koncertom in z nekaterimi projekti, ki so jih v preteklih letih pripravile nekatere druge folklorne skupine na Slovenskem, preseženo. To sicer ne pomeni, da bi se folklorne skupine odpovedale doslejšnji usmeritvi v poustvarjanje na terenu zabeleženega plesnega izročila, pomeni pa, da je vsaj projektno in občasno mogoče iskati nove in drugačne poti. Te so povezane tudi z izrazitejšim izpostavljanjem posebnosti plesov v različnih družbenih okoljih in različnih časih, in sicer na račun manjšega izpostavljanja prostora, ki je bil v primerjavi z družbenim slojenjem in s časom precej bolj ključen in izpostavljen pri oblikovanju programov folklornih skupin.

Iz zapisanega bi bilo mogoče sklepati, da je bil 64. letni koncert Akademске folklorne skupine France Marolt skoraj popoln in da na njem domala ni bilo nikakršnih napak. Čeprav je večše oko opazilo nekaj nenačrtovanih odstopanj od idealne plesne in glasbene izvedbe, manj od načrtovane kostumske podobe, to ne zamegli dejstva, da je koncert ob nekaj – ne preveč in ne premalo – že videlih programih ponudil veliko novega, predvsem veliko svežine, novih in drugačnih razmišljanj, interpretacij in idej. Pri njem ni šlo le za preoblikovano in odrsko preurejeno že videno in znano, temveč resnično za predstavitev kar nekaj doslej povsem neznanih virov ali pa predstavitev stvari, ki so bile znane, a odrsko na tak način še nikoli obdelane.

Kako in kam se bodo premikale meje v folklorni dejavnosti, je sicer težko napovedovati, a dejstvo je, da se te premikajo. Z letnimi koncerti Akademska folklorna skupina France Marolt, za katere ponovno velja, da je njihovo spremljanje pravzaprav nuja vsem, ki bi bili radi seznanjeni z modnimi tokovi v folklorni dejavnosti, in s številnimi drugimi dogodki, ki jih v zadnjih letih v okviru folklorne dejavnosti res ne manjka, dokazuje, da ob siceršnji »Na zdravje!« produkciji zna ponuditi marsikaj drugega. Tudi to »drugo« si ogleda kar precej ljudi, čeprav bi si tako kot mnoga druga ljubiteljska ali pa etnološka prizadevanja zaslužila večji medijski odmev, kljub politiki »zategovanja pasu« pa tudi večjo državno podporo.